

<http://digithum.uoc.edu>

Dossier «El ciberplagi acadèmic»

El ciberplagi en la normativa universitària

Santiago Cavanillas

Catedràtic de Dret Civil de la Universitat de les Illes Balears (UIB)
s.cavanillas@uib.es

Data de presentació: setembre de 2008

Data d'acceptació: novembre de 2008

Data de publicació: desembre de 2008

Citació recomanada:

CAVANILLAS, Santiago (2008). "El ciberplagi en la normativa universitària". *Digithum*, núm. 10 [article en línia].
DOI: <http://dx.doi.org/10.7238/d.v0i10.506>

Resum

L'article examina, en primer lloc, el règim jurídic del plagi en general, en el doble vessant d'apropiació il·lícita (contra l'autor de l'obra plagiada) i de frau (respecte dels destinataris de l'obra feta amb plagi). Amb aquestes premisses s'analitza el ciberplagi acadèmic com una forma de plagi portada a terme amb eines electròniques en l'àmbit universitari. S'estudia la situació competencial (qui pot regular les conseqüències legals del plagi?) abans i després de la Llei orgànica d'universitats, i també el tractament disciplinari del ciberplagi amb la normativa limitada de què disposen actualment les universitats.

Paraules clau

plagi, ciberplagi, règim disciplinari, reglament acadèmic

Abstract

The article examines the legal framework for plagiarism and its twofold nature of illicit appropriation (from the author of the plagiarized work) and fraud (with regard to the target audience of the plagiarism). Based on these premises, academic cyberplagiarism is analysed as a form of plagiarism carried out using electronic tools in the university setting. The question of responsibility (who can regulate the legal consequences of plagiarism?) before and after the Ley orgànica de universidades (organic law on universities, LOU) is studied, as is the disciplinary handling of cyberplagiarism with the limited regulations currently in place at universities.

Keywords

plagiarism, cyberplagiarism, disciplinary system, academic regulations

1. El règim jurídic del plagi: un entrecreuament de normatives

1.1. El plagi com a apropiació il·lícita i com a frau

A. El plagi: una arma amb doble tall

Diguem, a manera de llicència, que plagiar significa «robar a l'autor i enganyar el destinatari de l'obra plagiada». Un mateix acte de plagi afecta dos grups d'interessos: a) els interessos de l'autor (i, si és el cas, els del titular dels drets d'explotació de l'obra, com és, per exemple, l'editor); b) els interessos del destinatari de l'obra, que es vol enganyar fent-la passar com a pròpia.

En aquest article només ens ocuparem de la segona cara del plagi: la que significa un frau per al destinatari del treball.

B. El perjudici del destinatari de l'obra

El plagi, com hem dit, no solament perjudica l'autor de l'obra plagiada, sinó que també és un frau que perjudica el destinatari. Independentment que el frau es faci a costa de l'autor, el cas és que el perjudici d'aquest és instrumental, un mal necessari per a aconseguir l'objectiu principal, que és l'engany del destinatari de l'obra plagiària.

En el camp de les relacions de dret privat, poden resultar perjudicats tant l'editor o persona que ha encarregat una obra com qui finalment l'adquireix, ja que tots ells són enganyats pel que fa a l'autenticitat de l'obra.

En el camp del dret públic, l'engany pot cercar l'objectiu que el plagiar aparenti més mèrits dels que té, en atribuir-se l'autoria de l'obra aliena o d'una part d'aquesta. Així pot complir, per exemple, els requisits per a obtenir una llicència o una autorització, aprovar un examen, superar una oposició, etc.

En alguns casos (en particular, a les oposicions), pot ser afectat, a més, d'un interès públic: el dels candidats concurrents que són preterits a causa dels falsos mèrits presentats pel plagiar.

1.2. Normativa aplicable al plagi com a frau

La normativa aplicable a l'altra cara del plagi —el plagi com a frau— varia segons si ens situem en el pla civil, en l'administratiu o en el penal.

En el pla civil o de dret privat, el plagi, en primer terme, pot donar lloc a l'exercici per part dels consumidors defraudats, pel

fet d'haver adquirit una obra de qui no n'és realment l'autor, de les accions que els protegeixen contra el compliment defectuós. En segon lloc, permetria a l'editor o productor de l'obra plagiària exercitar contra l'autor pretès les accions derivades de l'incompliment contractual (resolució del contracte i/o indemnització de danys i perjudicis).¹

En el pla administratiu, la comprovació del plagi podria donar lloc a l'anul·lació de l'acte que es va basar en una atribució equivocada de l'autoria de l'obra, d'acord amb l'article 62 de la Llei 30/1992, de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú, sia perquè encaixa en l'apartat E, que es refereix als actes «dictats prescindint totalment i absolutament del procediment legalment establert o de les normes que contenen les regles essencials per a la formació de la voluntat dels òrgans col·legiats», sia perquè ho fa en l'apartat F, relatiu als «actes expressos o presumptes contraris a l'ordenació jurídica pels quals s'adquireixen facultats o drets quan s'estigui mancat dels requisits essencials per a adquirir-los».

S'ha plantejat sovint davant dels tribunals la possibilitat d'anul·lar concursos o oposicions universitàries o nomenaments de doctor mitjançant l'al·legació que tots o una part dels mèrits aportats per la persona nomenada eren resultat de plagi.

La resposta judicial² es pot sintetitzar en les línies següents:

- De partida, s'admet com a possible l'anul·lació, condicionada a l'acreditació del fet que som davant d'un plagi en tota regla; una mera «imitació funcional» o, fins i tot, parcial no se sol considerar suficient.
- La valoració del plagi s'ha de cohonstar amb la discrecionalitat tècnica de què gaudeixen els tribunals d'oposicions o de doctorats. El factor «discrecionalitat tècnica» hi influeix especialment quan no es tracta d'una «còpia servil» o quan l'obra plagiària no és l'única que és objecte d'avaluació.
- La legitimació per a impugnar els nomenaments corresponents es reconeix amb una generositat notable. Per exemple, s'ha reconegut legitimació per a impugnar un nomenament de doctor a un professor de la mateixa àrea de coneixement i d'una universitat diferent.

En el pla penal, finalment, en casos extrems es podria plantejar la possibilitat que es presentés un delictes d'estafa juntament amb el de plagi, però no em consta que aquesta possibilitat s'hagi plantejat davant dels tribunals i el més probable és que el tercer perjudicat —diferent del mateix autor plagiad— es conformi a presentar la reclamació per la via civil o administrativa.

1. Així a SAP Madrid, 25 de febrer de 2005 (AC 2005 \ 340).

2. STSJ Galícia, 17 d'abril de 2002 (JUR 2002/184238); STSJ Galícia, 17 d'octubre de 2001 (JUR 2002/16098); STSJ Comunitat Valenciana, 13 de novembre de 2000 (JUR 2001/92534); STSJ Comunitat Valenciana, 15 de març de 2006 (JUR 2006/243488), i STSJ Castella i Lleó, 30 d'abril de 2007 (JUR 2007/131995).

2. El règim jurídic del ciberplagi a la universitat

2.1. Introducció

Un cop examinat el règim jurídic general del plagi, vegem ara quines peculiaritats té quan adopta la forma de «ciberplagi acadèmic».

Ja podem avançar que aquestes característiques es desprendran de dos trets propis d'aquesta mena de plagi: que es produeix en l'àmbit acadèmic universitari i que es porta a terme per mitjans electrònics.

Recordant la doble cara del plagi, com a apropiació il·lícita (a costa de l'autor) i com a frau, cal dir que en aquestes pàgines només ens ocuparem de la segona, és a dir, del ciberplagi com a frau.

2.2. Normativa aplicable

A. Introducció

Com s'ha explicat anteriorment, el plagi no tan sols significa una violació dels drets d'autor, sinó que també és un engany adreçat al destinatari de l'obra plagiada, que pot merèixer les seves pròpies conseqüències jurídiques.

És aquest vessant del plagi el que resulta més visible en el plagi acadèmic: l'alumne pretén ser avaluat per l'obra plagiada com si fos un mèrit propi. Som, llavors, en el camp del frau en l'avaluació, la qual cosa obliga a examinar el peculiar règim disciplinari dels estudiants universitaris, ja que els actes de frau en l'avaluació solen portar aparellada, precisament, una sanció administrativa.

En l'examen del règim sancionador esmentat i de la seva possible aplicació al plagi acadèmic hem de distingir, per les raons que després s'explicaran, dos moments diferents: abans i després de la Llei orgànica 6/2001, de 21 de desembre, d'universitats (d'ara endavant, LOU).

B. Abans de la LOU

Anteriorment a la LOU, el règim d'infraccions i sancions dels estudiants universitaris era contingut en un decret del 8 de setembre de 1954, en el Reglament de disciplina acadèmica dels centres oficials d'ensenyament superior i d'ensenyament tècnic, dependent del Ministeri d'Educació Nacional (d'ara endavant, Reglament de disciplina acadèmica de 1954).

És important subratllar que la Llei orgànica 11/1983, de 25 d'agost, de reforma universitària (d'ara endavant, LRU) havia «congelat» *de facto* qualsevol possibilitat de procedir a substituir el Reglament de disciplina acadèmica de 1954, fos per les universitats, fos per les comunitats autònomes. L'article 27.3 de l'LRU disposava que «les universitats, a proposta del Consell d'Universitats, establiran les normes que regulin les responsabilitats dels estudiants relatives al compliment de les seves obligacions acadèmiques». Com que aquesta proposta del Consell d'Universitats no es va portar a terme en els divuit anys de vigència de l'LRU, les universitats —i probablement les comunitats autònomes— mancaven de suport legal per a poder regular el règim disciplinari acadèmic. Per aquest motiu, fins als nostres dies s'ha aplicat el reglament que va elaborar el Govern franquista.

La jurisprudència³ ha tingut l'oportunitat de pronunciar-se sobre la vigència d'aquest reglament, en els termes que es poden resumir així:

- Malgrat que una bona part dels seus preceptes s'han d'entendre derogats sobrevingudament per la Constitució espanyola,⁴ pel fet que hi són contraris, romanen vigents els que no es puguin considerar inconstitucionals. En particular, els tribunals han considerat vigent la falta greu denominada «falta de probitat» i l'han aplicat en casos de frau en l'avaluació.
- Encara que les sancions són sotmeses constitucionalment a una reserva de llei i el Reglament de disciplina acadèmica de 1954 és aprovat merament per decret, aquesta exigència constitucional no s'aplica retroactivament, per la qual cosa aquest reglament no és afectat per la reserva de llei esmentada
- Tot i que el Reglament de disciplina acadèmica de 1954 té una manca patent de tipicitat —vegeu, a tall d'exemple, la falta de probitat esmentada—, els tribunals l'han considerat suficient.

La majoria de les sentències analitzen sancions interposades per frau en l'execució d'exàmens, bé per suplantació de personalitat, bé per substitució de l'examen per un de fet prèviament, bé per transmissió de les respostes des de l'exterior o bé, finalment, per l'entrada en despatxos per obtenir el text dels exàmens o modificar-ne els resultats. Les sancions aplicades oscil·len entre la inhabilitació a perpetuïtat per a estudiar a la universitat i la suspensió temporal per a estudiar en una universitat determinada o en un centre concret durant un nombre d'anys determinat.

3. S'esmenten només les sentències més recents: STSJ Galícia, 31 de març de 2004 (JUR 2004/260143); STS, 7 de març de 2002 (RJ 2002/5077); STS, 15 de desembre de 2000 (RJ 2000/9853); STS, 7 de juny de 1999 (RJ 1999/5018); STSJ Navarra, 21 de desembre de 1996 (RJCA 1996/2596).

4. S'esdevé així, amb tota seguretat, amb les faltes greus consistents en «les manifestacions contra la religió i moral catòliques o contra els principis o institucions de l'Estat...» (art. 5.a. 1r.), o les menys greus com «les paraules o fets indecorosos o qualssevol actes que pertorbin notablement l'ordre que hi ha d'haver als establiments d'ensenyament, dins o fora de les aules» (art. 5.b. 1r.).

Val la pena observar que, atès que el Reglament de disciplina acadèmica de 1954 no estableix terminis especials de prescripció, s'apliquen els de l'article 132 de la Llei 30/1992, de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú. Una falta greu com la «falta de probitat», que s'aplica al frau en els exàmens, prescriu en el termini de dos anys.

En l'aplicació de la sanció és d'aplicació la presumpció constitucional d'innocència en la versió una mica *light* pròpia de les sancions administratives.

Quant al procediment sancionador, ha de complir totes les garanties constitucionals, la qual cosa s'aconsegueix combinant les regles procedimentals del Reglament de disciplina acadèmica de 1954 i l'esmentada Llei 30/1992.

C. Després de la LOU

La LOU ha eliminat qualsevol al·lusió expressa al règim disciplinari dels estudiants universitaris. D'aquesta manera, queda la via expedida a la substitució del Reglament de disciplina acadèmica de 1954 per un altre de més concorde amb els temps.

Tanmateix, no hi deixen d'haver dificultats. La principal consisteix en el principi de reserva legal que exigeix que sigui una llei la que marqui les línies principals de qualsevol règim sancionador, encara que la mateixa llei pugui delegar en l'Administració perquè reglementi posteriorment el detall.

Per si les coses no fossin prou fosques, una línia jurisprudencial, cada vegada més matisada i amb molt poc suport doctrinal, exceptua del principi de legalitat les relacions administratives de subjecció especial, com és, precisament, la que hi ha entre els estudiants i les universitats.

Una aplicació impecable del principi de legalitat impediria, segons la meua opinió, que les universitats poguessin, ni tan sols en els seus estatuts, regular les infraccions dels estudiants i les seves sancions corresponents.

Probablement la competència rauria, llavors, en els parlaments autonòmics, que entenc que serien els competents per a establir aquest règim sancionador per als seus estudiants, sense perjudici que poguessin remetre a les mateixes universitats la reglamentació del règim disciplinari.

Tanmateix, només la llei reguladora del sistema universitari del País Basc conté una menció al règim disciplinari dels estudiants: «Els reglaments disciplinaris que elaborin i aprovin les universitats garantiran suficientment el principi de tipicitat d'infraccions i sancions, la proporcionalitat entre aquestes i el dret d'audiència de qualsevol expedientat de manera que pugui formular al·legacions i proposar proves, abans de la resolució que correspongui, en relació amb les conductes que se li imputin» (article 42.2 de la Llei 3/2004, de 25 de febrer, del sistema universitari basc). Amb tot,

és dubtós que una delegació tan poc precisa satisfaci el principi esmentat de la reserva de llei.

Malgrat l'absència total d'una llei autoritzadora que cobreixi la reserva de llei comentada i amb la possible empara de la jurisprudència sobre les relacions de subjecció especial, alguns estatuts universitaris han regulat el règim disciplinari dels estudiants o, més aviat, han delegat, al seu torn, en els òrgans de govern universitaris perquè ho reglamentin. S'esdevé així, per exemple, amb els estatuts de les universitats de Màlaga (article 183 d.), Alcalá (article 146.3) o la Complutense (article 152). No em consta, tanmateix, que aquestes universitats hagin utilitzat aquesta facultat reglamentària autoatribuïda.

En alguns reglaments acadèmics (per exemple, els de la Universitat de les Illes Balears i la Universitat Jaume I) s'inclou una norma segons la qual «amb independència del procediment disciplinari que es pugui seguir contra l'alumne infractor, la realització demostradament fraudulenta d'algun dels exercicis exigits en l'avaluació d'alguna assignatura comportarà la nota de 0 en la convocatòria corresponent».⁵ El reglament del règim d'avaluacions de la Universitat de Cantàbria és encara més precís, en al·ludir gairebé explícitament al plagi: «Qualsevol alumne que disposi o es valgui de mitjans il·lícits en la celebració d'un examen o que s'atribueixi indegudament l'autoria de treballs acadèmics requerits per a l'avaluació tindrà la qualificació de "suspens" o de "0", segons que es tracti de qualificacions literals o numèriques, respectivament».⁶

2.3. Tractament disciplinari del plagi

A. Aplicació del Reglament de disciplina acadèmica de 1954

Com que avui dia la regulació del règim disciplinari dels estudiants encara és continguda en el vell reglament de 1954, els supòsits de plagi acadèmic s'han d'examinar amb la perspectiva d'aquest reglament.

El tipus «falta de probitat» és prou lax per a enquadrar-hi els casos de plagi acadèmic, versió «ciberplagi».

Naturalment, caldrà distingir entre els casos en què l'estudiant omet per negligència citar la font d'alguna de les informacions contingudes en els seus treballs, i els altres casos en què l'omissió és dolosa i pretén conscientment valer-se d'obres alienes com a mèrit propi. El caràcter dolós del plagi resultarà més patent si el professor (o el centre) ha informat prou l'alumne sobre el maneig de fonts externes.

Tant el plagi «servil» com el «parcial» o el «funcional» (vegeu les categories a 1. 2.) es poden considerar, d'acord amb les circumstàncies, «falta de probitat».

5. Article 40 del Reglament acadèmic de la UIB.

6. Article 10.

B. Aplicació dels reglaments acadèmics**que contenen normes sobre frau en l'avaluació**

Encara que els reglaments acadèmics no continguin una reglamentació específica del plagi ni del ciberplagi, l'aplicació a aquest darrer de les normes sobre frau en l'avaluació contingudes en alguns reglaments acadèmics⁷ sembla fàcil i no exigeix forçar el text de les normes. Ara bé, la naturalesa d'aquestes normes se situa entre la regla «policial» i la sanció pròpiament dita; si es considerés això darrer, la seva aplicació exigiria la iniciació d'un procediment sancionador. La naturalesa sancionadora de la norma es faria més evident si s'apliqués a un plagi parcial en una prova en la qual la resta del treball de l'alumne és correcte i s'ha executat de manera personal, o si el plagi té lloc en una sola de les proves que són objecte d'avaluació.

C. Avaluació i sancions «encobertes»

Finalment, es pot pensar en la incorporació als programes de les assignatures d'algun criteri d'avaluació que elimini o redueixi la puntuació dels treballs plagiats.

L'al·lusió al caràcter negatiu del plagi sempre resultarà instructiva i evitarà que l'estudiant s'empari en una presumpta ignorància.

És una qüestió diferent la possibilitat que darrere d'aquest criteri d'avaluació s'amagui una autèntica sanció per a la imposició de la qual el professor no és autoritzat, ja que s'ha de seguir el procediment disciplinari corresponent. Segons la meua opinió, hi hauria avaluació i no sanció en els dos casos següents:

- La reducció de la qualificació d'una assignatura o treball és proporcional a la part del treball o treballs afectada pel plagi.

- La reducció no és proporcional, però el reconeixement de l'autoria aliena i l'autenticitat en l'execució del treball constitueixen objectius expressos de l'assignatura; això justificaria, segons la meua opinió, una reducció de la qualificació proporcionalment més gran que «l'extensió» plagiada, ja que el plagi incidiria directament en un dels objectius del curs.

D. Conclusions

Un cop superada la dificultat que hi ha per a regular disciplinàriament les infraccions dels estudiants, sembla que ha arribat el moment d'emprendre la regulació del règim disciplinari dels estudiants, sia per les universitats, sia per les comunitats autònomes.

Sembla raonable incloure el frau en els exàmens i en els altres elements d'avaluació entre les infraccions tipificades, i considerar el plagi i el ciberplagi com a formes de frau. D'aquesta manera, el professorat i les autoritats acadèmiques podran encarar el ciberplagi amb més seguretat jurídica i els alumnes podran disposar de les màximes garanties.

El tractament disciplinari del ciberplagi no esgota, òbviament, tota la política universitària destinada a reduir-lo. L'èxit de la normativa universitària del ciberplagi requereix, almenys, dues polítiques complementàries: la d'educació dels estudiants, que ha d'incloure una definició suficientment clara del que és i el que no és ciberplagi, i la de formació del professorat, perquè defineixin el ciberplagi d'una manera uniforme i avaluin adequadament les proves o exercicis ciberplagiats.

7. Així, per exemple, en l'article 40 del Reglament acadèmic de la Universitat de les Illes Balears: «Amb independència del procediment disciplinari que es pugui seguir contra l'alumne infractor, la realització demostradament fraudulenta d'algun dels exercicis exigits en l'avaluació d'alguna assignatura comportarà la nota de 0 en la convocatòria corresponent».

Santiago Cavanillas**Catedràtic de Dret Civil de la Universitat de les Illes Balears (UIB)**

s.cavanillas@uib.es

Doctor en Dret per la Universitat de Granada (1984). Ha estat degà de la Facultat de Dret (1994-1995 i 2008) i vicerector d'Ordenació Acadèmica de la UIB (1995-1999). Entre 1986 i 1992 va ser magistrat suplent de l'Audiència Provincial de Palma de Mallorca. Les seves línies principals d'investigació es mouen en els àmbits del dret de la informàtica, el dret de danys i el dret del consum.

Ha impartit docència en tots els cursos de Dret Civil a la Universitat de Granada i a la Universitat de les Illes Balears des de 1980 fins avui. Ha impartit les assignatures Dret del consum, Dret de danys, Dret de la contractació turística, i també Internet i comerç electrònic, en els estudis de Dret de la Universitat de les Illes Balears. És codirector del màster UIB-UOC de Dret d'Internet.

Aquesta obra està subjecta a la llicència **Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya** de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista que la publica (*Digithum*); no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>.